

Příčiny záškoláctví mládeže na středních školách

Šárka Polanecká

Bakalářská práce
2015

 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Šárka POLANECKÁ
Osobní číslo: H118243
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Příčiny záškoláctví mládeže na středních školách

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na charakteristiku záškoláctví jako poruchy chování a sociálně patologického jevu;
- na příčiny a vlivy, které se podílejí na záškoláctví dnešní mládeže;
- na možnosti preventivních opatření;
- na to, jakou roli může sehrát sociální pedagog při prevenci a řešení záškoláctví na středních školách.

Součástí práce bude výzkumné šetření mezi studenty na vybraných brněnských středních školách, zaměřené na problematiku záškoláctví.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Danilov, M. A., Boldyrev, N. I., Vinšálek A. Metodologické problémy pedagogiky a metodiky výzkumů. Praha: SPN, 1976.

Jedlička, R., Kořa, J. Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Praha: Karolinum, 1998.

Klima, P., Klima, J. Základy etopedie. Praha: PF UK, 1978.

Mühlpachr, P. Sociální patologie. Brno: Masarykova univerzita, 2001.

Němec, J., Bodlakova, I. Praktická diagnostika sociálně patologického chování u dětí a mládeže. Praha: Eteria, 2001.

Nikl, Jaroslav. Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci. Praha: Policejní akademie České republiky, 2000.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Petr Sýkora, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

V Brně 24.9.2014.....

ŠÁRKA POLANECKÁ

Jméno, příjmení studenta

Polanecká

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá jednou z mnoha kapitol sociálně patologických jevů v naší společnosti – záškoláctvím. Záškoláctví bylo posuzováno od pedagogů na vybraných brněnských středních školách a středním odborném učilišti. Teoretická část je věnována několika kapitolám zabývajícími se různými aspekty záškoláctví, i vlivům rodinného prostředí a klimatu. Dále pak preventivním opatřením a poradenským institucím. Praktická část práce se věnuje sběru a analýze dat získaných na středních školách formou dotazníkového šetření. Data jsou zpracována do výsečových grafů.

Klíčová slova: záškoláctví, příčiny záškoláctví, škola, prevence, poradenství

ABSTRACT

The dissertation deals with one of many socially pathological phenomena in our society – truancy. Truancy has been evaluated by teachers at selected secondary schools and a vocational school in Brno. The theoretical part analyses various aspects of truancy, the influence of family background and environment as well as prevention precautions and counselling institutions. The practical part deals with data collection and data analysis at selected secondary schools in Brno carried out by a questionnaire survey. The data have been processed in pie charts.

Keywords: truancy, reasons of truancy, school, prevention, counselling

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala panu Mgr. Petru Sýkorovi Ph.D. a všem, kteří mě během mého studia podporovali.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 VYMEZENÍ KLÍČOVÝCH POJMŮ	11
2 ZÁŠKOLÁCTVÍ	15
2.1 PŘÍČINY ZÁŠKOLÁCTVÍ	15
2.2 SOCIÁLNÍ ASPEKTY ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	16
2.2.1 Rodina	17
2.2.2 Parta vrstevníků	18
2.2.3 Škola	19
2.3 MOŽNÁ PREVENCE ZÁŠKOLÁCTVÍ	20
3 ASPEKTY VEDOUcí K ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	22
3.1 STRACH ZE ŠKOLY	23
3.2 ŠIKANA.....	24
3.3 ZÁTĚŽ A STRES	25
3.4 KRIMINALITA	26
4 PORADENSTVÍ.....	28
4.1 ÚLOHA PORADENSTVÍ.....	28
4.2 PORADENSKÉ INSTITUCE.....	29
II PRAKTICKÁ ČÁST	31
5 CÍLE PRŮZKUMU, STANOVENÍ HYPOTÉZ	32
5.1 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO VZORKU, VÝBĚR RESPONDENTŮ	33
5.2 POUŽITÁ METODOLOGIE	34
5.3 ANALÝZA VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ	35
5.4 SHRNUtÍ A VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ PRŮZKUMU	40
ZÁVĚR	43
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	45
SEZNAM PŘÍLOH	47

ÚVOD

Problematika záškoláctví je v současné společnosti velmi diskutovaným tématem. Kritické je zvláště pubescentní a adolescentní období, kdy žáci opouštějí primární vzdělávání a jejich studijní kroky vedou do školy sekundární, ať už na střední školy nebo střední odborná učiliště. V tomto vývojovém období dítěte, které začíná pomalu dospívat, a projevují se na něm patrné fyziologické a psychické proměny, mají tito jedinci sklony k různým druhům uspokojování svých potřeb. Mladí chlapci se začínají zajímat o mladé slečny, priority, které měli na základních školách, jako jsou sportovní kroužky a jiné aktivity, se upozaďují a na scénu nastupují zcela jiné zájmy. Tvoří se party mladých pubescentů, které chtějí poznávat dosud nepoznané a mnohdy jejich věkové skupině zakázané. S tímto novým životním stylem nastává mnohdy problém s respektováním autorit a škola, jako vzdělávací instituce, která se snaží dát mladým lidem dobrý základ pro jejich budoucí profesní i osobní život, se mnohdy stává z jejich úhlu pohledu jakýmsi nuceným zlem.

Těmto svým novým aktivitám a způsobu života, mladí lidé jsou ochotni obětovat i čas, který je vyhrazený pro jejich institucionální vzdělávání. Záškoláctví však nepramení pouze z „lajdáctví“, ale má více aspektů. Jedním z nich může být například strach ze školy v podobě strachu z nových vrstevníků, nového prostředí, školní neúspěšnosti apod. Velkým problémem v této oblasti je také šikana. Žák, který je svými vrstevníky šikanován, se logicky vyhýbá prostředí, kde se tito vrstevníci nacházejí a tím je zejména škola.

Vhodným a úspěšným řešením této situace, je návštěva školského poradenského zařízení, které je schopno dítěti a jeho rodičům poradit, co mají v této nelehké a mnohdy komplikované situaci dělat. Primárním aspektem je však to, aby dítě, které má výchovné problémy způsobené záškoláctvím, o svém problému začalo mluvit a svěřilo se svým rodičům, nebo také pedagogům ve své škole. Škola v tomto může být také velmi nápomocna, protože disponuje prostředky, kterými lze nastalou kritickou situaci řešit.

Problematikou záškoláctví a s tím spojenými výchovnými problémy dětí a žáků, se zabývá celá řada renomovaných autorů a odborníků z pedagogicko-psychologické a speciálně pedagogické oblasti. Z českých autorů zmíním například Slavomila Fischera a Jiřího Škodu (*Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*), Zdeňka Matějčka a Zdeňka Dytrycha (*Děti, rodina a stres*), Oldřicha Matouška (*Rodina jako instituce a vztahová síť*), Pavla Řičana a Danu Krejčířovou (*Dětská klinická*

psychologie), Marii Říhovou (*Učte se životem*), Zdeňka Martínka (*Agresivita a kriminalita školní mládeže*) nebo Miloše Sováka (*Defektologický slovník*).

V této oblasti je i častá spolupráce a kooperace mezi českými a slovenskými autory například Blahoslav Kraus, Jolana Hroncová a kol. (*Sociální patologie*) či Ingrid Emmerová (*Prevenencia sociálnopatologických javov v školskom prostredí*).

Ze zahraničních autorů, kteří se zabývají touto problematikou, jmenuji například Juliana Elliota a Mauricea Placea (*Dítě v nesnázích, prevence, příčiny, terapie*), Chrise Kyriacou (*Řešení výchovných problémů ve škole*) nebo Alana Traina (*Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka a Specifické poruchy chování a pozornosti: jak jednat s velmi neklidnými dětmi*).

Cílem této bakalářské práce je zmapovat příčiny a vlivy, které se podílejí na záškoláctví u žáků vybraných brněnských středních škol a nastínění případných preventivních opatření, vedoucích k eliminaci tohoto negativního jevu. Dále pak zjištění, jakou roli v této problematice hrají vnitřní faktory školy, jako jsou učitelé, kolektiv vrstevníků ve třídě, prostředí apod.

V souvislosti se záškoláctvím se nabízí hypotézy, že problém s pravidelnou docházkou na střední školu, budou mít spíše mladiství, pocházející se sociálně znevýhodněných rodin. Více případů záškoláctví budou registrovat spíše střední odborná učiliště oproti středním školám.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ KLÍČOVÝCH POJMŮ

Záškoláctví

Podle Kyriacoua není jednoduché pojem záškoláctví přesně vymezit. Záškolák je podle autora žák, který nemá pro absenci ve vyučování legální důvod (neomluvená nepřítomnost). Záškoláctví lze rozdělit do pěti hlavních kategorií:

- Pravé záškoláctví - žák se ve škole neukazuje, ale rodiče si myslí, že do ní chodí.
- Záškoláctví s vědomím rodičů.
- Záškoláctví s klamáním rodičů.
- Útěky ze školy.
- Odmítání školy.¹

„Záškoláctví - ve významu sociálně patologickém - porucha vztahu k učení, která může být základem defektivy. Za z. se považuje opakovaná neomluvená absence žáka na vyučování v rozsahu desítek až stovek zameškaných hodin, aniž se žák snaží je omluvit. Příčin z. je několik; může to být školní maladaptace, kdy žák je v prostředí školy neurotizován spolužáky nebo požadavky učitele či vlastním prostředím třídy (např. velikostí skupiny). Zde má úlohu i nedostatečná školní připravenost dítěte.“²

Rodina

Rodina je primární sociální skupina každého jedince. V rodině, zejména té nukleární, probíhá elementární socializace. Dítě se zde setkává se svými prvními vzory v podobě rodičů, identifikuje se s nimi a přebírá jejich způsoby chování. Přebírá od nich prosociální – žádoucí způsoby chování, ale i nežádoucí, které se mohou v budoucnu promítat do charakterových rysů osobnosti člověka.

„Společně žijící malá skupina lidí spojená manželstvím (partnerstvím), pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské, manželské nebo partnerské vztahy. Společenská subsystém, který zabezpečuje primárně individuální a celospolečenské zájmy a potřeby,

¹ KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Tomková. Praha: Portál, 2005, str. 44 - 45.

² SOVÁK, Miloš. *Defektologický slovník*. 3. uprav. vydání, Pod vedením Ludvíka Edelbergera připravili: Tomáš Edelsberger...[et al.]. Jinočany: Nakladatelství H, 2000, str. 466 - 467.

jehož základem je dyadický pár - muž a žena. Rodina je nejstarší výchovná společenská instituce. Plněním reprodukční, ekonomické, socializační a emocionální funkce vytváří předpoklady pro plnění funkce ochranné a výchovné.³

„Rodina – nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně – regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Z hlediska sociologického je formou začlenění jedince do sociální struktury. Nejběžnějším modelem rodiny je tzv. nukleární rodina, kterou tvoří nejbližší příbuzní, tj. oba rodiče a děti. V posledních desetiletích se model rodiny, který je historicky flexibilní, významně proměňuje. Zvyšuje se variabilita rodinných typů, zahrnující nejen rodinu vlastní a úplnou, ale také rodinu neúplnou, nevlastní a náhradní.“⁴

Socializace

Socializace je proces zespolečnění jedince tak, aby byl platným členem společnosti a sociokulturního prostředí, ve kterém žije. V průběhu socializace se jedinec učí pozitivním normám chování, zaujímá společenské postoje a participuje svým přístupem na společenském životě. Nejdůležitějším socializačním prostředím je nukleární rodina.

„Obrazně řečeno, vrůst do určitého kulturního prostředí tak, aby v něm jedinec, jako osoba veřejná i soukromá, společensky obstál, je dlouhodobý a náročný proces; slovo „obstál“ zahrnuje především relativně bezkonfliktní fungování jedince jako občana a jako člověka vůbec tj. minimalizaci jeho vnitřních a vnějších rozporů i lidských selhání. Znamená schopnost přiměřené komunikace se svým sociálním okolím, přiměřené plnění rolí, které vyžaduje nejen společnost, ale i sám život. Mnozí toho nejsou schopni pro své psychické založení (sociopati či psychopati, osoby psychicky vyšinuté, vnitřně disharmonické a vnějšně konfliktní, ale i lidé kteří se staví proti konvenci z nějakého ideologického přesvědčení), nebo jsou osudově hnáni do konfliktu se společností (jedinci citově deprimovaní, ale i lidé poznamenaní křivdami na neúspěchy, ideoví „outsideri“).“⁵

³ KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, str. 118.

⁴ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003, str. 189. – 190.

⁵ NAKONEČNÝ, Milan. *Úvod do psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2003, str. 119.

„Dítě v průběhu socializace spolu s jazykem a formami chování přebírá i hodnoty a cíle dospělých. Je to dospívání, kdy mladý člověk je intelektuálně a emocionálně zralý k tomu, aby si vědomě položil otázku smyslu a hodnot a aby převzaté hodnoty a životní směr podrobil kritické analýze. Je to tedy příležitost vědomě a svobodně udělat nebo prozkoumat základní rozhodnutí, které určuje směr celého dalšího života (v pozitivním i negativním smyslu), a je rozdílné od názorů a postojů rodiny nebo okolí.“⁶

Strach

Strach je emotivním prožitkem, který do značné míry ovlivňuje chování jedince. Takové chování může být mnohdy nevyzpytatelné, protože reakcí na strach je buďto únik (stranění se kolektivu, sebepoškozování, myšlenky na sebevraždu aj.) nebo útok (verbální či fyzická agrese vůči jinému jedinci nebo skupině apod.).

„Silný nepřiměřený prožitek nejistoty a tísně pociťovaný v situaci, která je chápána jako nebezpečná, nebo při představě takové situace. Má svůj neurovegetativní doprovod (v útrobním nervstvu) jako jiné emoce, v tomto případě zpravidla zblednutí, chvění, tlučení srdce, poruchy aktivity žaludeční a střevní, utlumení pohybů nebo naopak zvýšenou pohotovost k obraně nebo útěku.“⁷

Stres

Stres je negativním projevem, který provází lidský život. Je způsoben zátěžovými situacemi, které jsou mnohdy pro jedince příliš velké, a nedovede se s nimi vyrovnat. Stres ovlivňuje jak fyzickou, tak psychickou pohodu jedince.

„H. Saley (1950) definoval stres jako charakteristickou fyziologickou odpověď na poškození nebo ohrožení organismu, která se projevuje prostřednictvím adaptačního syndromu. Hovorově je termín stres všeobecně nadužívaný jako označení pro konflikt, úzkost, frustraci, vyšší aktivizaci a nepříjemně pociťované situace vůbec. V kognitivních vědách stres představuje významný činitel při procesu mentálního mapování prostředí,

⁶ LENCZ, Ladislav. *Etická výchova: metodický materiál*. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2005, str. 14.

⁷ SOVÁK, Miloš. *Defektologický slovník*. 3. uprav. vydání, Pod vedením Ludvíka Edelbergera připravili: Tomáš Edelsberger...[et al.]. Jinočany: Nakladatelství H, 2000, str. 381.

*ovlivňuje rychlost, intenzitu a celkový průběh tvorby mentálních map jednotlivce či skupiny.*⁸

Sociální učení

Jedinec si během svého života v jednotlivých sociálních skupinách osvojuje určité normy chování, zaujímá osobní postoje a učí se společenským hodnotám. Tomuto procesu říkáme sociální učení.

„Označení pro osvojení sociálních norem příslušné společnosti; učení se sociálním rolím. Podstatou sociálního učení je obsah socializačního procesu – osvojování sociálního chování ať záměrně, nebo živelně, tzn. chovat se, jak jednají, vnímají, cítí lidé, zaujímající stejnou sociální pozici (sociální status) a tím stejnou sociální roli. Podle psychoanalytické teorie má největší význam to, co se jedinec naučí do svého třetího roku života. Psychologický výklad sociálního chování vychází z transferu, jímž se jednoduché modely chování přenášejí na složitější, které jsou podobné (např. situací) jednoduchým modelům.“⁹

⁸ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4., V Portálu 1. Ilustrace Karel Nepraš. Praha: Portál, 2010, str. 555. – 556.

⁹ GEIST, Bohumil. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Vodnář, 2000, str. 319.

2 ZÁŠKOLÁCTVÍ

Záškoláctví je velice nebezpečným antisociálním jevem, který mimo jiné narušuje proces komplexní socializace dítěte nebo žáka. Záškoláctví se projevuje nedocházením žáka do školy a neomluvenou absencí. Tento jev může mít několik příčin a hledisek. Záškolákem se stává ten žák, který má například strach ze školního prostředí, svých vrstevníků, kteří navštěvují stejnou třídu, ze školního neúspěchu nebo z potencionální představy, že učitel na něj bude příliš náročný. Záškoláctví na střední škole je také způsobeno změnou prostředí žáka, který byl doposud zvyklý, chodit devět let do stejného prostředí, na které byl perfektně adaptován, měl zde spoustu kamarádů a věděl, co může od konkrétních učitelů očekávat. Nároky této školy paušálně zvládl. S příchodem na střední školu také nastává situace, kdy žák se adaptuje na nové podmínky a nároky vzdělávání i na nové vrstevníky a prostředí. Situace bývá o to vážnější, když škola se nenachází v místě bydliště a žák musí za vzděláním dojíždět do „cizího“ města.

„Záškoláctví je obecně chápáno jako jedna varianta agování, často spojeno s delikvencí a rozvratným způsobem chování, zatímco odmítání školy je většinou vnímáno jako druh neurózy charakterizované úzkostí a obavami. Toto široce přijímané odlišení je komplikované, protože někteří autoři (např. Kearney 1995) zahrnují všechny, kteří odmítají školní docházku, školáky i děti trpící školní fobií, pod kategorií odmítání školy.“¹⁰

Je tedy důležité, abychom rozlišovali příčiny toho, proč dítě nechodí do školy, zda jsou tyto příčiny způsobeny poruchami chování, nebo nějakým druhem neurotické nemoci. Je totiž rozdíl, pokud se z někoho stává záškolák z důvodu jeho úmyslného vyhýbání se školní docházce, nebo má strach či frustraci z aspektů, které školní prostředí produkuje.

2.1 Příčiny záškoláctví

Záškoláctví lze považovat za sociálně patologický jev, který je reakcí na některé aspekty institucionálního vzdělávání. Tuto reakci můžeme označit za nepřiměřenou a neřešící její příčiny. Za nejčastější příčiny neomluvené absence žáků na vyučování lze považovat nudu, kterou žáci při výuce pociťují, náročnost výuky, kterou mnozí žáci nezvládají, protože neodhadli společně s rodiči své možnosti a přihlásili se do školy, na kterou nemají

¹⁰ ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, str. 40.

dostatečné schopnosti. Dalším kritériem záškoláctví je atmosféra školní třídy, kterou někteří žáci mohou vnímat jako příliš přísnou a učitele velice autoritativního. Problematika pedagogického sboru a jeho kladení nároků na žáky je velice diskutabilní. Střední škola přeci jen klade na žáky daleko větší nároky, co se týče chování, respektování pravidel i objemem a kvalitou výuky oproti školám základním.

Kyriacou ve své publikaci uvádí několik studií, které udávají nejčastější důvody záškoláctví:

- Smithova studie uvádí, že žáci jako hlavní příčinu chození za školu uvádějí - hodiny jsou příliš náročné, žáci jsou šikanováni, nechodí do školy rádi, mají strach ze spolužáků.
- Institut pro sociální vyučování konstatoval, že z jeho studie vyplývají tyto hlavní důvody záškoláctví - v některých školách se záškoláctví vyskytovalo u dětí, které byly slabé ve čtení, dále obava ze zkoušení, šikana od vrstevníků, neoblíbenost některých předmětů.
- Graham a Bowling zjistili, že příčiny záškoláctví mohou být způsobeny špatnou rodinnou péčí a špatné navazování kontaktů s novými vrstevníky.¹¹

2.2 Sociální aspekty záškoláctví

Poruchy chování ve smyslu záškoláctví jsou ovlivňovány také sociálními aspekty, tedy prostředím, ve kterém žák žije, a ve kterém se pohybuje. Jedná se o primární i sekundární sociální skupiny, kde se žák setkává s lidmi, kteří ho ovlivňují a to jak v pozitivním, tak negativním slova smyslu. Jedinec zde přebírá a kopíruje způsoby chování, podle kterých si vytváří osobní postoje.

Jedním z elementárních sociálních prostředí, které na žáka soustavně působí, je jeho rodina a to jak nukleární tak širší. Nezanedbatelný vliv na chování žáka má také škola. Pokud není prostředí sociálních skupin dostatečně podnětné a bezpečné, vytváří se zde předpoklad pro to, že žák svoji nespokojenost bude řešit únikem, tedy svoji přítomnost v tomto prostředí, které jej neuspokojuje, bude na co nejnížší míru eliminovat. K této problematice se váže také termín sociopati.

¹¹ KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Tomková. Praha: Portál, 2005, str. 49 - 50.

„Sociopatie /z lat. socius = druh; z řec. pathos = vášní/, termín navržený pro vyjádření jakéhokoliv druhu či spíše komplexu abnormálních postojů vůči sociálnímu prostředí. Je to široká kategorie, do níž se zahrnuje antisociální a asociální chování a nesprávně někdy i sexuální deviace. Název s. měl nahradit nevystihující termín psychopatie. Sociopatie a psychopatie se v anglosaské odborné literatuře považují za synonymické termíny, vyjadřující pouze negativní formy chování. Pražská psychiatrická škola však pojem psychopatie příliš rozšiřuje. Zatímco v anglosaské literatuře se s. vysvětluje převážně vlivy sociálního prostředí, zejména zavržením dítěte rodiči v raném věku a následnou nepřiměřenou disciplínou, u nás se zdůrazňují v etiologii (nauce o původu nemoci) převážně genetické a organopatologické jevy.“¹²

Jak je patrné z citace, sociální prostředí, ve kterém dítě žije, velkou měrou ovlivňuje jeho životní postoje, které, pokud jsou společensky nesprávné, vedou jedince k jednání, které se neslučuje s obecně závaznými trendy sociokulturní společnosti.

2.2.1 Rodina

Rodina, jako elementární sociální skupina dítěte potažmo žáka, má velký vliv na utváření jeho pozitivních sociálních postojů. Výchova v rodině by měla být demokratická tak, aby se v ní jedinec cítil dobře a přenášel hodnoty zde získané do svého aktivního života. Příliš liberální výchovný postoj rodičů vede k tomu, že je dítě touto volnou výchovou v mnoha případech odkázáno na vlastní výklad norem, které mohou být mnohdy nesprávné. Pokud za provinění nenásleduje adekvátní trest, pak toto jedince přesvědčuje v tom, že jeho jednání asi nebylo negativní ve vyšší míře, tedy jej poté opakuje. Extrémem ve výchově rodinou je také příliš autoritativní styl výchovy. V takovém prostředí dítě podléhá stresu, má strach projevit svůj názor a tyto negace se pak přenášejí i do školního prostředí a mohou vyústit v záškoláctví, protože si dítě ve škole nevěří, má například strach ze zkoušení, protože v případě neúspěchu doma následuje nepřiměřený trest.

„Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života

¹² SOVÁK, Miloš. *Defektologický slovník*. 3. uprav. vydání, Pod vedením Ludvíka Edelbergera připravili: Tomáš Edelsberger...[et al.]. Jinočany: Nakladatelství H, 2000, str. 369.

*v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.*¹³

Matějček a Dytrych se ve své publikaci zmiňují o vlivech sociálního prostředí na chování dítěte. Poukazují na fakt, že je důležité z primárního sociálního prostředí odstranit pravděpodobné zdroje konfliktů, frustrací, stresů či napětí a že je třeba dbát maximální duševní hygieny tak, aby se dítě v rodině cítilo klidně a bezpečně, protože toto pak ovlivňuje jeho životní postoje. Vhodný je dostatek pohybu a zábavy, neboť toto jsou nejvydatnější fyziologické prostředky posilující jeho nervový systém.¹⁴

2.2.2 Parta vrstevníků

Parta vrstevníků, se kterými je žák v každodenním kontaktu, ať už v prostředí školy, nebo třeba ve svém volném čase, velice ovlivňuje jeho chování. Důležité je s jakými vrstevníky a z jakého sociálního prostředí se žák stýká. Způsob ovlivňování jeho chování je přímo úměrný vlivu sociálního prostředí, ze kterého jeho vrstevníci pocházejí. Pokud mají kladné prosociální návyky, pak příslušnost k této skupině výrazným způsobem přispívá k socializaci jedince, a utváří se zde pozitivní životní hodnoty jako je respekt, sebeprosazení aj. Stejně tak jedince ovlivňuje parta vrstevníků v negativním slova smyslu. Pokud mají tito vrstevníci negativní sociální návyky, které jim rodina během jejich života předávala, pak ovlivňují také své příslušníky. Negativními aspekty vrstevnické skupiny mohou být například kouření, konzumace alkoholu, útěky a toulky, vulgární vyjadřování a chování, záškoláctví aj. Tyto negativní projevy jsou v pubescentním věku, tedy v období, kdy jedinec navštěvuje střední školu, velice časté.

Kontakt s vrstevníky je však pro jedince velice důležitým aspektem. Dítě nebo žák se zde identifikuje s určitou skupinou, přijímá jejich pravidla a snaží se konat v duchu pravidel této vrstevnické skupiny. Do jaké míry jsou hodnoty skupiny společensky nezávazné a pozitivní, je individuální u každé skupiny vrstevníků podle toho, jakou prošli nebo procházejí výchovou a z jakého sociálního prostředí pocházejí. Společné zájmy, které vrstevnické skupiny spojují, jsou elementárním aspektem jejich sociálního chování. Ideální

¹³ SOBOTKOVA, Irena. *Psychologie rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, str. 22.

¹⁴ MATEJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: [vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí]*. Praha: Galén, 1994, str. 81 - 82.

skupiny se většinou tvoří ve sportovních klubech nebo v kroužcích s různým zaměřením. Žáci ve věku, kdy navštěvují střední školu, mají už zcela odlišné životní priority, než tomu bylo na škole základní. V tomto období rychleji dospívají, začínají vyhledávat objekty opačného pohlaví a jejich chování se diametrálně mění od chování předchozího.

Vrstevnická skupina ovlivňuje své členy v postojích a hodnotách, které sama uznává a její členové, pokud chtějí být součástí této skupiny, je musí respektovat.

2.2.3 Škola

Institucionální vzdělávání hraje významnou roli v životě žáka střední školy. Sekundární vzdělávání klade na žáky daleko větší nároky, než jak tomu bylo na škole základní. Žák se zde setkává s úplně novým prostředím, navazuje zde nové kontakty s vrstevníky a také jejich život ovlivňují noví učitelé. Pro žáka není jednoduché adaptovat se na tyto nelehké a nové podmínky. Často je jeho postoj ke vzdělávání v tomto věku ovlivňován strachem ze školní neúspěšnosti, možnosti šikany ze strany spolužáků nebo například nevyhovujícím prostředím třídy, kde se vzdělávání účastní velký počet žáků. Důležitou úlohu v této problematice hraje role učitelů.

„Úloha učitelů je velmi důležitá jak pro odhalení potíží hned v zárodku, tak při vytváření podpůrného a nápomocného školního prostředí. Počátečními známkami odmítání školní docházky bývají občasné absence, nadměrná úzkostlivost a časté stížnosti na tělesné obtíže. Některé děti se strachují o domov a zdraví ostatních členů rodiny, jiné reagují přecitlivěle na celkem nevýznamné školní události. Protože existuje všeobecná shoda v tom, že rychlý návrat do školy zvyšuje pravděpodobnost úspěšné reintegrace, je nezbytné, aby učitelé rychle reagovali na potenciální přítomné nebo budoucí případy odmítání docházky a aby rychle vyhledali pomoc dalších odborníků hned na začátku potíží, pokud situaci sami nezvládnou. Zkušenosti učitelé a pedagogicko-sociální pracovníci, kteří se v problematice vyznají a znají vhodné intervenční metody, však mohou sami správně včas diagnostikovat problém a terapeuticky pracovat dříve, než do případu vstoupí další instituce.“¹⁵

¹⁵ ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, str. 50.

Škola by měla žákům co nejvíce jejich adaptaci na nové prostředí ulehčit a vytvořit jim takové podmínky, které je nebudou stresovat a vyvolávat v nich strach. Eliminuje se tak problém případné frustrace žáků z vyšších nároků, které na ně škola klade. Vytváření dobrého klimatu školy by mělo patřit mezi elementární povinnosti a priority všech jejich zaměstnanců.

2.3 Možná prevence záškoláctví

I když je záškoláctví vážným společenským problémem, existuje řada preventivních prostředků, jak s tímto negativním jevem bojovat. Vždy je lepší, efektivnější a hospodárnější věnovat se odstranění potencionálních příčin záškoláctví, než v pozdější době řešit nelehké situace, které následkem zanedbání prevence vznikly. Velké možnosti v prevenci záškoláctví má samotná škola. Ta disponuje velkou škálou odborníků z řad pedagogů, kteří mohou včas odhalit potencionální příčiny záškoláctví u konkrétních žáků. Důležitá je v tomto ohledu spolupráce s rodinou založená na vzájemné participaci na problému. V případě, že je problém regresivnějšího rázu, je nutné přizvat k řešení také odborná školská a psychologická zařízení, které disponují fundovanými odborníky. K celé problematice se také musí zodpovědně postavit i samotný žák, být odpovědným za své jednání a v případě potřeby dokázat přijmout i následky za své jednání.

„Odpovědnost je důležitá etická hodnota, bez které svoboda není plnohodnotná, ale problematická a zatížená sobectvím a přílišným individualismem. K základním charakteristikám odpovědnosti patří:

- *Přijetí svobodné vůle*
- *Přijetí racionálních norem*
- *Rovnováha mezi individuálními, sociálními a univerzálními mravními kritérii*

Filosof Jacques Derrida uvádí, že všechny rodiče a děti by měla znepokojovat otázka: „Kdy budeš zodpovědný, jak nakonec odpovíš svému životu jménu?“ Měli bychom myslet i na zděděné sliby, „uchráněnou stopu“ a svěřenou odpovědnost. Je potřeba se ujmout odpovědnosti za budoucnost lidstva.“¹⁶

¹⁶ NYTROVA, Olga a Marcela PIKALKOVA. *Etika a logika v komunikaci*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007, str. 57.

Kyriacou se ve své publikaci odkazuje na institut pro sociální vyučování, který konstatoval, že nejúčinnějším opatřením proti záškoláctví je rychlé a konzistentní jednání a včasné informování rodičů hned po absenci žáka. Z toho plyne, že škola záškoláctví netoleruje a rodiče ho rovněž nemohou ignorovat. Studie uvádí, že opatření tohoto druhu okamžitě zlepši docházku o 5 až 10%. Také vyjmenovává některá další opatření eliminující záškoláctví:

- Zavedení přísných opatření proti záškoláctví musí být jasnou strategií politiky školy, participace všech zúčastněných (učitelů, rodičů, odborníků a dětí) se předpokládá.
- Jednoznačně trvat na dodržování stanovených konzistentních pravidel chování tak, aby se vyloučila šikana a negativní vliv spolužáků.
- Řádně vedená školní dokumentace (nejlépe elektronická), která odhalí opakující se záškoláctví u konkrétních žáků.
- Nabízet žákům činnosti nad rámec osnov (zájmové kroužky, sportovní aktivity, specializované kluby aj.).¹⁷

„Je nezbytné, aby škola poskytla dítěti vhodné klidné místo, útočiště, kde dítě může zahájit školní den a kde může pobývat, pokud není ve třídě. Na začátku opětovného začlenění do třídy se může stát, že dítě bude prožívat paniku či strach. Doporučuje se, aby byl pro zvládnutí takových situací vyhrazen ve škole bezpečný prostor bez náhodných pozorovatelů, učitel, jemuž dítě důvěřuje a který dítě vidá na začátku školního dne a připravuje ho pro vstup do třídy, může pomoci minimalizovat možné potíže, stejně jako blízcí kamarádi, kteří se spolužákem soucítí.“¹⁸

Nelze z řešení problémů se záškoláctvím zbavit rodinu její zodpovědnosti. Převážná část řešení problematiky spočívá v jejím aktivním přístupu. Je liché se domnívat, že svému dítěti rodina pomůže tím, že mu jeho absenci alibisticky omlouvá z toho důvodu, aby nemělo ve škole problémy. Problém nepostavení se k celé problematice čelem, je daleko závažnější než ten, který plyne z případných školních sankcí.

¹⁷ KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Tomková. Praha: Portál, 2005, str. 55.

¹⁸ ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, str. 52.

3 ASPEKTY VEDOUcí K ZÁŠKOLÁCTVÍ

Záškoláctví u žáků středních škol pramení z mnoha aspektů, které negativně ovlivňují jak samotného žáka, tak školu i rodinu. Jedním z těchto nejčastějších aspektů je strach ze školy, lépe řečeno strach ze školní neúspěšnosti, kdy žák se bojí institutů, jako jsou zkoušky, testy apod., ze kterých může dostat špatnou známku a ta bude pak příčinou mnohdy až nepřiměřené reakce některých rodičů. Dalším aspektem, který vede často k záškoláctví je velikost třídy. Jsou děti, které se ve velkém kolektivu špatně prosazují, a to vede k jejich frustraci. Toto prostředí se pak pro ně stává prostředím nebezpečným a stresujícím, snaží se mu vyhybat a to i za cenu neomluvených absencí.

„Chová-li se dítě špatně, může to být tím, že je na ně třída moc velká. Třeba se mu nedostává potřebné pomoci při učení nebo nedokáže snášet napětí vyvolané mnoha jinými lidmi kolem sebe. Zatímco ostatní zvládají situaci dobře - dokonce dokáží z prostředí velké třídy těžit v tom smyslu, že se brzy naučí komunikovat se spolužáky. Pokud bude pro dítě obtížné soustředit se na práci nebo se mu nebude dařit ovládat své impulzy, protože ho ostatní budou rušit, začne postupně stále více vyrušovat. Bude obtížné navazovat přátelství a v zoufalé snaze toho dosáhnout si jenom nadělá nepřátele.“¹⁹

Dalším aspektem, který vede k záškoláctví žáků středních škol, je problematika šikany. Většinou se jedná o psychický či fyzický nátlak silnějších jedinců vůči slabším žákům. Strach z každodenní šikany je pak dostatečným důvodem pro to, aby se dítě cíleně a záměrně vyhýbalo tomuto agresorovi a potažmo i školnímu prostředí, ve kterém se agresor nachází. Je nezbytně nutné, aby byly jakékoli známky začínající šikany, potírány už v jejich zárodkách. Agresory je nezbytně aktivně eliminovat a z tohoto jejich protispoločenského jednání vyvozovat disciplinární závěry.

Střední škola také klade na žáky zvýšené nároky a klade vyšší důraz na jejich zodpovědnost k vlastnímu vzdělávání. Tyto nároky nemusí každý zvládat stejným pozitivním způsobem, a proto mohou vést k přetěžování psychicky slabších žáků. S tímto přetěžováním je spojena i zvýšená únava žáků a neuspokojování potřeb odpočinku vede ke stresu, který je jednou z příčin záškoláctví.

¹⁹ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, str. 52.

Velice nebezpečným aspektem záškoláctví jsou sociálně patologické jevy, jako je užívání drog, alkoholismus a jiné, vedoucí k drobné kriminalitě. Žák, páchající trestnou činnost ze zjištěných důvodů, jako například krádeže finančních prostředků, které budou pak použity na nákup drog, má v tomto období zcela jiné životní priority, než je pravidelná docházka do školy. Tento druh záškoláctví je společensky velice nebezpečný, protože je doprovázen kriminální činností.

„Kriminální činy spáchané mladistvými budí pozornost nejen proto, že mohou být pro problémovou mládež příznačné, ale také proto, že rodinám i obětem těchto činů působí značnou bolest a utrpení. Je smutné až tragické, že v době, kdy by se mladí lidé měli těšit na pozitivní možnosti, které jim život v dospělosti nabízí, mnozí z nich, někteří dokonce před dosažením staršího školního věku, nastupují životní cestu zločinu a asociálního chování. Ať jsou osobní či sociální faktory vedoucí mládež k páchání trestné činnosti jakékoli, může být právě škola tím, kdo přiměje žáky k sociálnímu chování a pozitivnímu názoru na sebe a své budoucí plány.“²⁰

3.1 Strach ze školy

Strach ze školy u žáků sekundárního vzdělávání může pramenit z několika různorodých aspektů. Jednou z elementárních příčin strachu je strach ze školní neúspěšnosti. Některé děti špatně nesou případnou školní neúspěšnost a může to být z jejich osobního pocitu selhání nebo také mohou mít strach z případných sankcí ze strany rodiny. V těchto případech se žáci vyhýbají plnění školních povinností, zejména třeba v období, kdy probíhají zkoušky. Mnohdy právě z důvodu strachu sáhnou děti k záškoláctví.

„Příčiny školního neúspěchu nemusí vždy spočívat ve snížené inteligenci dítěte. Roli zde může hrát i faktor motivace (dítě neví, proč se má učit) a emoce, neboli špatné pocity, které ovlivňují schopnost soustředění. Někdy dokonce zjišťujeme, že dítě má rozsáhlé vědomosti, které ve škole neuplatní prostě proto, že má trému nebo strach. I v tomto případě je potřeba zaujmout holistický přístup a vnímat potíže dítěte v nejširších souvislostech.“²¹

²⁰ KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Překlad: Dagmar Tomková. Praha: Portál, 2005, str. 132.

²¹ ŘÍHOVÁ, Marie. *Učte se životem*. Benešov: Start, 1999, str. 55.

Strach může pramenit také z prostředí školy, které žák vnímá jako stresující či nepodnětné, plné cizích lidí, vyžadujících vysoké nároky. Také strach z vrstevníků, spolužáků, kteří se mohou jedinci posmívat, zesměšňovat jej nebo dokonce šikanovat, je jednou z příčin záškoláctví.

„Silný strach je doprovázen starostí, nejistotou či pocitem chybějící jistoty a hrozícího nebezpečí či neštěstí. S výjimkou vzácného a ochromujícího strachu mobilizuje tato emoce energii a vyvolává motivaci k útěku před nebezpečím. Anticipací nebezpečí a přiměřeným jednáním se individuuum často zbavuje intenzivního strachu“ (C. E. Izard 1981). Zbavení se strachu je prožíváno jako silná úleva a uklidnění (aktivační účinek strachu vyvolává silné vnitřní napětí). Strach se může vyvíjet z úlekové reakce (leknutí), která má charakteristický výrazový vzorec a je vyvolávána náhlými, silnými a neočekávanými podněty.“²²

3.2 Šikana

Šikana je psychopatologický jev, který se vyznačuje vysokou společenskou nebezpečností. Šikana na středních školách může napadeným žákům způsobovat velké psychické újmy a fyzické strádání, které je nutí k úniku z této situace, bohužel ve velkém procentu případů formou záškoláctví. Napadený žák má problém a strach se se svými problémy svěřit rodině nebo učiteli, bojí se totiž odvety agresora. Potírání šikany musí být elementární povinností každé školy na všech stupních institucionálního vzdělávání.

„I přes obecné povědomí o její existenci zůstává šikana většinou trpěna. Bývá nenápadná nebo se vyskytuje mimo dohled učitelů a tak mnoho dětí trpí v tichosti. Z valné části má podobu slovního napadání, často dochází ke zesměšňování, ponižování či vyloučení dítěte z kolektivu. Řada chlapců a děvčat má však zkušenost také s různými formami tělesného násilí, které na nich páchají jejich vrstevníci. Při šikaně může dojít například k vážnému ublížení na zdraví - parta násilníků může dítěti polámat kosti nebo způsobit vnitřní krvácení. Když se dítěte, na kterém jsou patrná určitá zranění, zeptáte, jak se mu to stalo,

²² NAKONECNY, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2., rozšířené vyd., v Academii vyd. 1. Praha: Academia, 1997, str. 342.

nebude ochotné říct vám pravdu. Možná nechce vypadat jako zbabělec nebo se bojí odplaty, vy byste ale něco měli dělat.“²³

Proto je důležité, aby učitelé věnovali této problematice zvýšenou pozornost a pokud mají sebemenší podezření, že k šikaně dochází, měli by k tomuto problému zaujmout aktivní stanovisko a začít situaci razantně řešit. V případě, že si učitel se situací neví rady, má možnost se obrátit na specializovaná školská poradenská zařízení.

„Šikanujícími žáky mohou být chlapci i děvčata, častěji však šikanují chlapci; chlapci šikanují své oběti samostatně i ve skupinkách, málokdy jsou starší; chlapci častěji šikanují fyzicky, děvčata používají verbální nebo nepřímé způsoby.“²⁴

3.3 Zátěž a stres

Jedním z elementárních problémů středoškolských vzdělávacích institucí je fakt, že žáci mnohdy nezvládají nároky, které na ně škola klade. Zátěž, kterou žáci ve škole cítí, má negativní vliv na jejich pohodu, což ovlivňuje také jejich studijní výsledky. Se školní zátěží souvisí také stres. Kombinace těchto dvou aspektů je také častou příčinou záškoláctví, protože žáci tímto způsobem řeší problémy, které neumí sami zvládat.

„Zátěží zde myslíme namáhání adaptačních způsobilostí osobnosti/organismu. Zátěž může dosáhnout takového stupně, že vytváří náročnou situaci. Jedinec ji - v kladném případě - přijímá jako výzvu vynaložit maximum sil a prokázat svou zdatnost. Anebo naopak - v negativním případě - jako hrozbu že situaci nezvládne; je sužován obavami, cítí se ohrožen. Jako stres označujeme zátěž, dosahující takového stupně, že hrozí přesáhnout síly jedince ji zvládnout. To vyvolává celou řadu psychických i fyziologických procesů, ohrožujících zdraví jedince, případně i sám jeho život.“²⁵

Strach a stres může být spjatý s pojetím školní úspěšnosti, kdy se žáci obávají, že jejich studijní výsledky nebudou odpovídat jejich představám, ale i představám jejich blízkých zejména pak rodičů či opatrovníků. Strach z trestu, který většinou za školní neúspěšnost

²³ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, str. 44 - 45.

²⁴ KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Tomková. Praha: Portál, 2005, str. 132. str. 28. - 29.

²⁵ HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, str. 175. - 176.

v rodině převažuje, je daleko silnější než strach z následků, které s sebou přináší záškoláctví a velice žáky stresuje.

„Školní stres lze definovat jako negativní emocionální prožitek, například úzkost, zlost, deprese, frustrace, pramenící z některého aspektu. Termín poukazuje na stres, který vzniká ve škole a je třeba jej odlišit od ostatních zdrojů stresu (strach o rodiče, kteří se stále hádají, stav dlouhodobé nemoci apod.). I stres, který vzniká mimo školu, má pochopitelně dopad na náladu žáka a jeho chování ve škole, nesmíme ho ale považovat za příčinu školního stresu.“²⁶

3.4 Kriminalita

Kriminalita mladistvých je závažným společenským problémem a také jedním z aspektů záškoláctví žáků nejen na středních školách. Tento antisociální jev je o to závažnější, že při kriminalitě dochází k újmám nevinných lidí, a to jak fyzickým, psychickým i majetkovým. Společnost se s tímto negativním jevem musí vypořádat a důležitá je především prevence, tedy předcházení kriminalitě mládeže. V současné době existuje celá řada preventivních programů a do těchto programů se zapojuje i řada škol v České republice.

„Někteří autoři považují kriminalitu za pouhý výraz obecné zkaženosti mládeže, kdy se mnozí dospívající lidé nenaučili od rodičů pevným morálním zásadám, jsou požívační, často se nudí, pohrdají zákony a snadno se svými vrstevníky nechají svést na scestí. Jedná se o nesmírně zjednodušenou analýzu, a přestože ji média často uvádějí, má jen velmi okrajovou souvislost s tím, že většina adolescentů je dobře vychovaná, má smysl pro morálku i respekt k autoritám.“²⁷

Kriminalita mladistvých je spojena s potřebou delikventů, obstarat si finanční prostředky, za které si poté pořizují alkohol, cigarety, nebo v horším případě drogy. Pro dosažení svého účelu a uspokojení momentální potřeby, jsou mnohdy schopni používat i nepřiměřeného násilí a jejich agresivita nezřídka končí zraněním a někdy i smrtí poškozeného. Problematické kriminální chování je také spatřováno v jednání pod

²⁶ KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Tomková. Praha: Portál, 2005, str. 84.

²⁷ KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Tomková. Praha: Portál, 2005, str. 136.

návykovou nebo psychotropní látkou, kdy si intoxikovaný jedinec plně neuvědomuje sílu svého útoku a případné následky.

Podle Traina užívání návykových látek a drog, dostane jedinec do tíživých sociálních a mezilidských problémů. Nebude plnit své sliby a sebe i ostatní dostane do problémů, bude chodit za školu a drogy budou ničit jeho společenský život.²⁸

²⁸ TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, str. 69.

4 PORADENSTVÍ

Pedagogicko-psychologické poradenství má své nezastupitelné místo v institucionálním vzdělávání. Pedagogičtí a psychologičtí odborníci, kteří působí ve školních poradenských zařízeních, mají za primární úkol diagnostikovat a řešit problémy v oblasti školského vzdělávání a chování žáků. V současné době většina škol disponuje svými poradenskými odborníky na pozicích školní psycholog, školní speciální pedagog a metodik prevence.

„Při vzdělávání žáků dochází k situacím, kdy je zapotřebí odborná psychologická a speciálně pedagogická pomoc. Mohou to být výukové a výchovné problémy, ale také vývojové obtíže žáků, pro jejichž řešení je přizván odborník. Vybudovaný systém pedagogicko-psychologického poradenství zajišťoval podporu odborníky, kteří působili mimo školu. V současné době jsou rozvíjeny odborné aktivity ve prospěch žáků a jejich rodičů, případně učitelů přímo v prostředí školy. Školní poradenská pracoviště je název, který se používá pro označení poradenských služeb poskytovaných ve škole.“²⁹

Výchovné poradenství je Sovákem definováno jako poradenská péče, která se zabývá životními problémy mládeže i dospělých a poskytuje zejména dětem a mládeži potřebné informace, návody a poučení při řešení problémů spojených s formováním osobnosti jako sociální bytosti. Výchovné poradenství má interdisciplinární charakter, integruje poznatky z pedagogiky, psychologie, speciální pedagogiky, sociologie, lékařství aj. a aplikuje je se zřetelem k celospolečenským potřebám při řešení individuálních případů.³⁰

4.1 Úloha poradenství

Poradenství plní ve školním prostředí celou řadu zásadních úkolů, které jsou přímo provázány s konkrétními případy a žáky. Jeho primárním úkolem je diagnostikování různých poruch a včasná intervence při jejich nápravách či odstraňování. Zabývá se také prevencí negativních jevů, které se v institucionálním vzdělávání vyskytují.

„Je-li třeba poradit žákovi s problémy, je třeba uplatnit řadu strategií a schopností. Hlavním cílem je pomoci žákovi. Pomoc se skládá ze tří základních prvků:

- *pomoci žákovi vyznat se lépe v nastalé situaci,*

²⁹ KUCHARSKÁ, Anna. *Školní speciální pedagog*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, str. 23.

³⁰ SOVÁK, Miloš. *Defektologický slovník*. 3. uprav. vydání, Pod vedením Ludvíka Edelsbergera připravili: Tomáš Edelsberger...[et.al.]. Jinočany: Nakladatelství H, 2000, str. 301.

- pomoci mu zhodnotit jeho vlastní reakci na danou situaci,
- pomoci mu zamyslet se nad tím jak by se za daných okolností dalo nejlépe postupovat

Aby učitel mohl tyto prvky naplnit, musí svou poradenskou aktivitu strukturovat do tří následujících hlavních fází:

- pozorně naslouchat, aby byl schopen pochopit podstatu okolností a problémů, které žák zažívá,
- při konzultacích s ostatními učiteli, rodiči atd. zjišťovat okolnosti případu a získávat ucelenější pohled na to, co se odehrává,
- navrhnout postup, který žákovi pomůže.³¹

Jak je zřejmé z citace, poradenskou činností se kromě specializovaných školských pracovišť, zabývají také samotní učitelé, samozřejmě v rámci svých možností a schopností. Poradenská činnost není zacílena pouze na žáka, ale také a jeho rodiče tak, aby v rodinném prostředí mohli uplatňovat intervenční postupy.

4.2 Poradenské instituce

Poradenská činnost se v České republice, v oblasti školských problémů, mezi které bezesporu patří i záškoláctví, uskutečňuje zejména ve dvou školských poradenských institucích. První z nich jsou speciálně pedagogická centra, která se zabývají zejména problematikou dětí se speciálními vzdělávacími potřebami. Druhou poradenskou institucí je pedagogicko-psychologická poradna.

„Psychologické poradenství má ovšem také zprostředkovat vychovatelům vhled do jejich situace, přenést podněty k žádoucí změně chování i ke změně prožívání. Pak se může změnit i celá výchovná atmosféra v sociálním prostředí dítěte. Ukazujeme rodičům, jak se mají na určité chování dítěte dívat, jak mu rozumět, čeho si na něm cenit. V rozhovoru

³¹ KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Tomková. Praha: Portál, 2005, str. 18. -19.

*s rodiči uvidíme zpravidla na prvním místě to, co může znamenat pro dítě určité plus a čeho si rodiče patrně nebyli vědomi. Tedy taktika „překvapení v dobrém“.*³²

Poradenskou činnost poskytují také samotné školy, které zřizují, ve své kompetenci, poradenské instituty, které jsou prvotním intervenčním orgánem, na který se mohou žáci s obtížemi a problémy a jejich rodiče obracet. Školní speciální pedagog, psycholog a metodik prevence, již působí na mnoha školách v naší republice.

Sovák se ve své publikaci zmiňuje o funkcích pedagogicko-psychologických poraden, které provádějí pedagogicko-psychologická vyšetření žáků ze škol a školských výchovných zařízení. Rozvíjí a uplatňují preventivní a nápravné metody k překonávání výchovných a výukových obtíží a poruch žáků středních škol. Jestliže nějakí žáci potřebují zvláštní péči, poskytuje ji, nebo odborně zajišťuje. Sekundárním úkolem je seznamovat pedagogickou i širokou veřejnost s aktuálními otázkami psychického a sociálního vývoje dětí, se zásadami správné výchovy v rodině.³³

³² MATĚJČEK, Zdeněk. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Vyd. 2., aktualiz. a upr., v Portálu 1. Praha: Portál, 2011, str. 26.

³³ SOVÁK, Miloš. *Defektologický slovník*. 3. uprav. vydání, Pod vedením Ludvíka Edelsbergera připravili: Tomáš Edelsberger...[et.al.]. Jinočany: Nakladatelství H, 2000. str. 303.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 CÍLE PRŮZKUMU, STANOVENÍ HYPOTÉZ

Cílem průzkumu v praktické části této bakalářské práce, je co nejobektivněji posoudit nejčastější příčiny záškoláctví na vybraných brněnských středních školách z pohledu učitelů a pedagogů těchto škol. Dále pak posoudit, zda učitelé a pedagogové v sekundárním vzdělávání vnímají záškoláctví jako protispolečenský jev, který může mít pro žákův budoucí život negativní důsledky. Dílčím cílem bakalářské práce je formou dotazníkové metody zjistit, jaké vnitřní faktory školy z pohledu pedagogického personálu nejvíce ovlivňují žáky v tom, aby nedocházeli na výuku a problémy řešili záškoláctvím.

Nezbytnou součástí této práce je před samotným výzkumem stanovení hypotéz, které budou v nacházející části testovány, dle odpovědí z vyplněných dotazníků od dobrovolných respondentů - učitelů a pedagogů na vybraných středních školách v Brně.

„Hypotéza je vědecký předpoklad. To znamená, že byla vyvozena z vědecké teorie – z toho, co je o daném problému teoreticky zpracováno. Dobré hypotézy si vyžadují mnoho četby literatury a mnoho přemýšlení. Dále může hypotéza vzniknout na základě osobní zkušenosti výzkumníka, jeho pozorování a predikce. Při tvorbě hypotéz se uplatňuje invence a důmyslnost autora. Hypotéza tedy není jakýkoliv předpoklad, hádání, „strílení do prázdna“. Musí důsledně vycházet z poznatků, které jsou o zkoumaném jevu známy, nebo z praktických zkušeností výzkumníka. Tyto teoretické poznatky i praktické zkušenosti se musí posunout dále a zjištěními z výzkumu potvrdit nebo vyvrátit.“³⁴

Hypotéza 1:

Předpokládám, že nejčastějšími příčinami záškoláctví žáků středních škol budou šikana od vrstevníků a strach ze školní neúspěšnosti.

Hypotéza 2:

Domnívám se, že většina pedagogů středních škol bude vnímat záškoláctví jako nebezpečný protispolečenský jev, který může negativně ovlivnit budoucí život žáka.

³⁴ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. rouš. české. Brno: Paido, 2010, str. 50.

Hypotéza 3:

Předpokládám, že pozitivní školní klima třídy, kde se žák cítí příjemně a bezpečně, významným způsobem ovlivňuje fakt, zda žák bude řešit své problémy záškoláctvím, či nikoli.

5.1 Charakteristika zkoumaného vzorku, výběr respondentů

„Nejlepší výběrový soubor je takový, který je jakoby zmenšeninou základního souboru. Pripomíná zmenšenou fotografii. Zmenšenina obsahuje všetky náležitosti originálu, jen její rozměr je menší. Podobně se chová i výběrový soubor. Výběrový soubor by měl dobře reprezentovat základní soubor. Proto je důležitý vhodný výběr lidí. Stručně řečeno, každý ze základního souboru musí mít stejnou šanci, aby se dostal do souboru. Nejlepší způsob, jak určit výběrový soubor, je náhodný výběr subjektů. „Náhodný“ se tu chápe ve smyslu matematické teorie pravděpodobnosti a ne ve smyslu „vezmi, co přijde“. Jednoduše řečeno, každý člověk v rámci zvoleného základního souboru má mít stejnou šanci být vybrán jako jiný člověk.“³⁵

Pro účel této bakalářské práce, respektive pro dosažení účelu průzkumu, byli osloveni respondenti z řad středoškolských pedagogů napříč širokým spektrem středních škol (gymnázia, Obchodní akademie, střední školy s maturitou, střední odborná učiliště aj.). Tyto oslovené střední školy jsou jak soukromé, tak zřizované krajem, všechny subjekty jsou zapsány v rejstříku škol a školských zařízení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Všichni oslovení respondenti splňují kvalifikační předpoklady pro výkon funkce středoškolského učitele podle zákona 563/2004 Sb. V rámci eliminace podjatosti k úrovni jednotlivých škol, není uváděno, z jaké školy pedagogové (respondenti) pocházejí.

Respondenti na jednotlivých brněnských školách byli vybráni zcela náhodně. Prostřednictvím emailové komunikace, kdy byl vždy osloven ředitel nebo ředitelka školy, popřípadě jejich zástupci s prosbou, zda by ze svého pedagogického sboru vybrali vždy pět náhodných respondentů.

³⁵ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. rozš. české. Brno: Paido, 2010, str. 60.

Celkem bylo osloveno 150 respondentů a zpět se vrátilo 120 dotazníků, což bylo shledáno pro účel průzkumu jako dostatečný počet. Výpovědní hodnota odpovědí od 120 respondentů je pro účel této bakalářské práce dostačující.

5.2 Použitá metodologie

Pro účely praktické části této bakalářské práce byla zvolena metoda pedagogického výzkumu formou dotazníku, který byl elektronicky rozeslán respondentům s prosbou o jejich co nejobektivnější vyplnění. Kvantitativní metoda dotazníku se zdá pro účely průzkumu jako nejvhodnější z toho důvodu, že v rámci co nejobektivnější výpovědní hodnoty průzkumu, muselo být osloveno vysoké množství respondentů.

„Hlavním rysem kvantitativního výzkumu je dlouhodobost, intenzivnost a podrobný zápis. Pozorovatel zaznamenává skoro všechno, co se v daném prostředí odehraje...Během výzkumu nebo hned po něm dělá krátké zápisy, píše si poznámky, ze kterých potom skládá celkový obraz o zkoumaném prostředí. Přitom se snaží vysvětlovat jevy očima zkoumaných osob a ne na základě svých vlastních názorů, očekávání, tradicí apod. Všimá si i rozdílů mezi zkoumanými osobami a zjišťuje, zda existují rozdíly v tom, jak se ony dívají na danou věc. Například na škole, kdy žáci dosahují slabé výsledky, odkud učitelé odcházejí, kde vládne vysoká absence žáků, kde mají jiný názor rodiče, jiní žáci, učitelé, ředitel a pracovník odboru školství. Všechny tyto pohledy musí výzkumník vzájemně konfrontovat a vytvořit celiství, ale vnitřně diferencovaný obraz prostředí.“³⁶

Je potřeba si ale uvědomit, že touto metodou není zajištěna nejvyšší reliabilita průzkumu, protože dotazníková metoda poskytuje velký prostor pro odpovědi, které jsou subjektivními pocity respondentů. Pro co nejvyšší eliminaci těchto negativních jevů, byly otázky v dotazníku formulovány jasně a srozumitelně a vždy byli respondenti požádáni o zaškrtnutí pouze jedné odpovědi, o které se domnívají, že je nejbližší zkoumané skutečnosti. Ze 150 oslovených respondentů z oblasti středního vzdělávání, kteří byli požádáni o vyplnění dotazníku, se zpět k vyhodnocení vrátily dotazníky od 120 respondentů.

³⁶ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. rozš. české. Brno: Paido, 2010, str. 142.

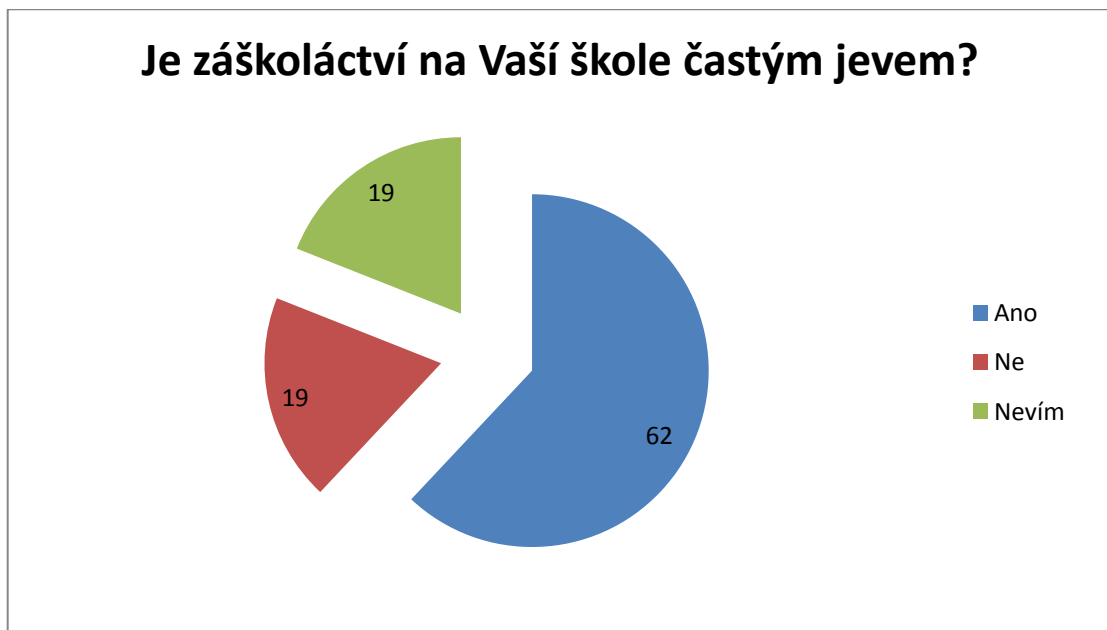
5.3 Analýza výsledků šetření

Vyhodnocení otázky č. 1

Z důvodu, že na otázku číslo 1 odpovědělo 20 respondentů odpovědí ne, bude další průzkum pracovat pouze se vzorkem 100 respondentů. Těchto 20 respondentů svojí zápornou odpovědí vyloučilo svoji účast na dalších částech dotazníku, protože ostatní otázky se týkají pouze dotazovaných, kteří mají ze své pedagogické praxe zkušenost se záškoláctvím.

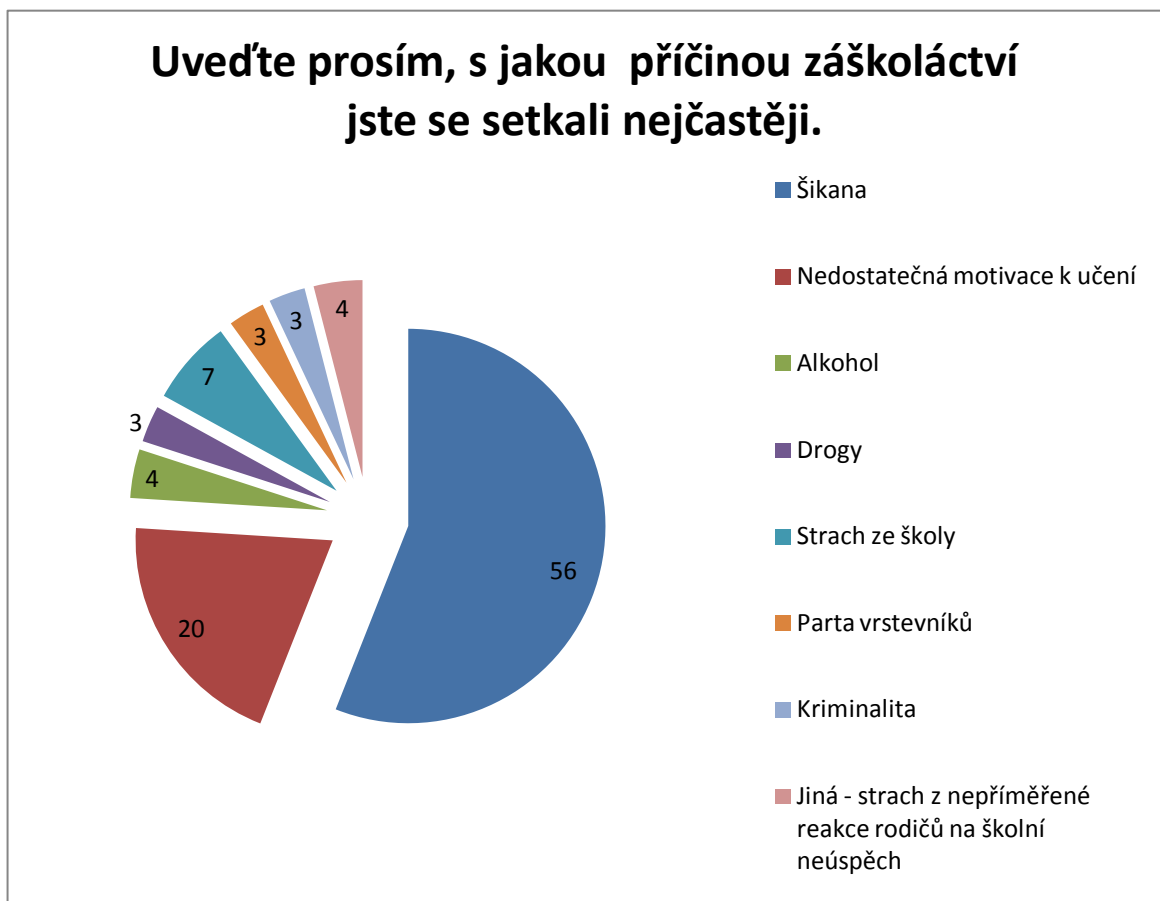
Vyhodnocení otázky č. 2

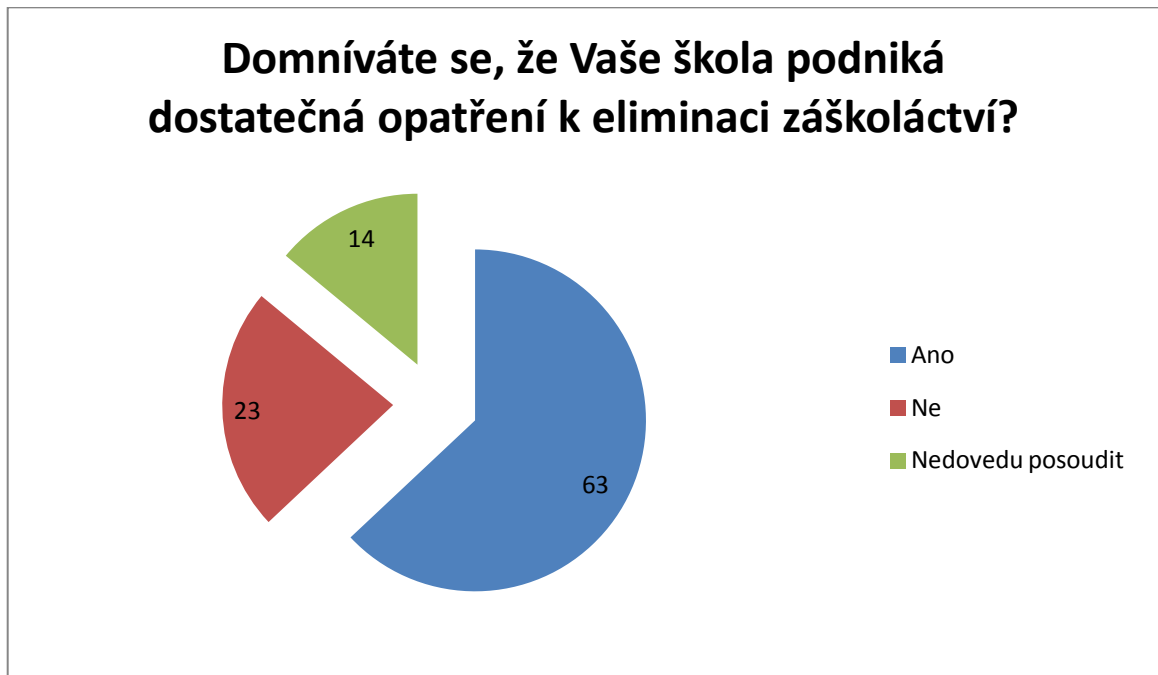
Vyhodnocení otázky č. 3

Vyhodnocení otázky č. 4

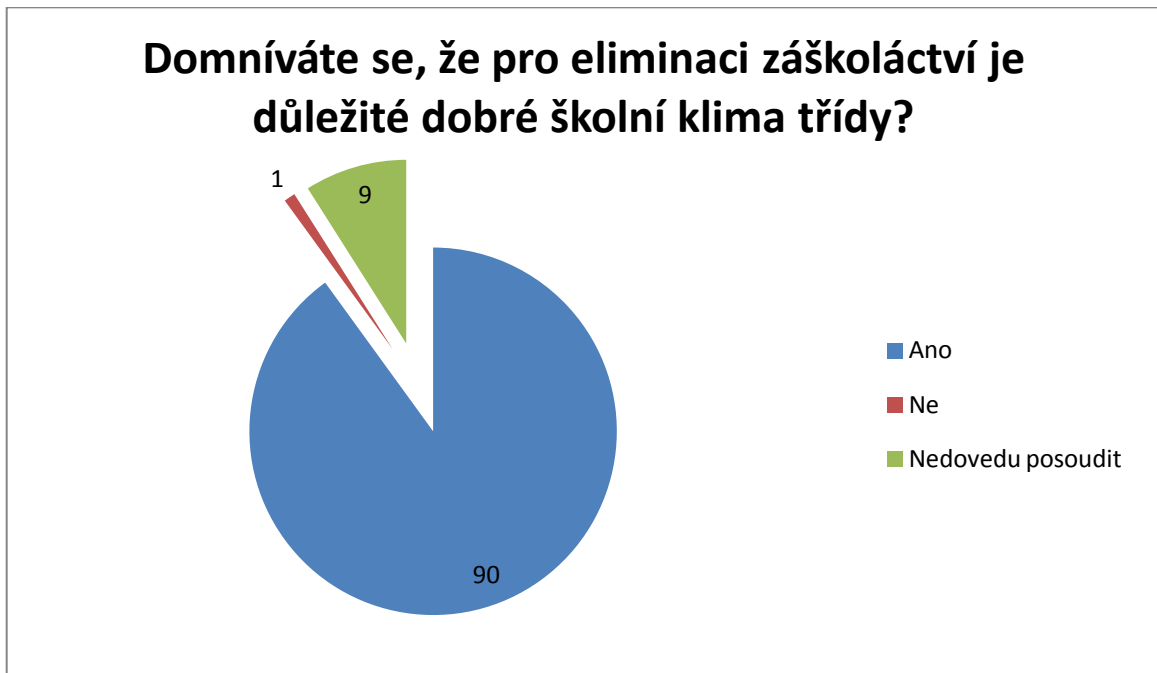
Vyhodnocení otázky č. 5

Vyhodnocení otázky č. 6

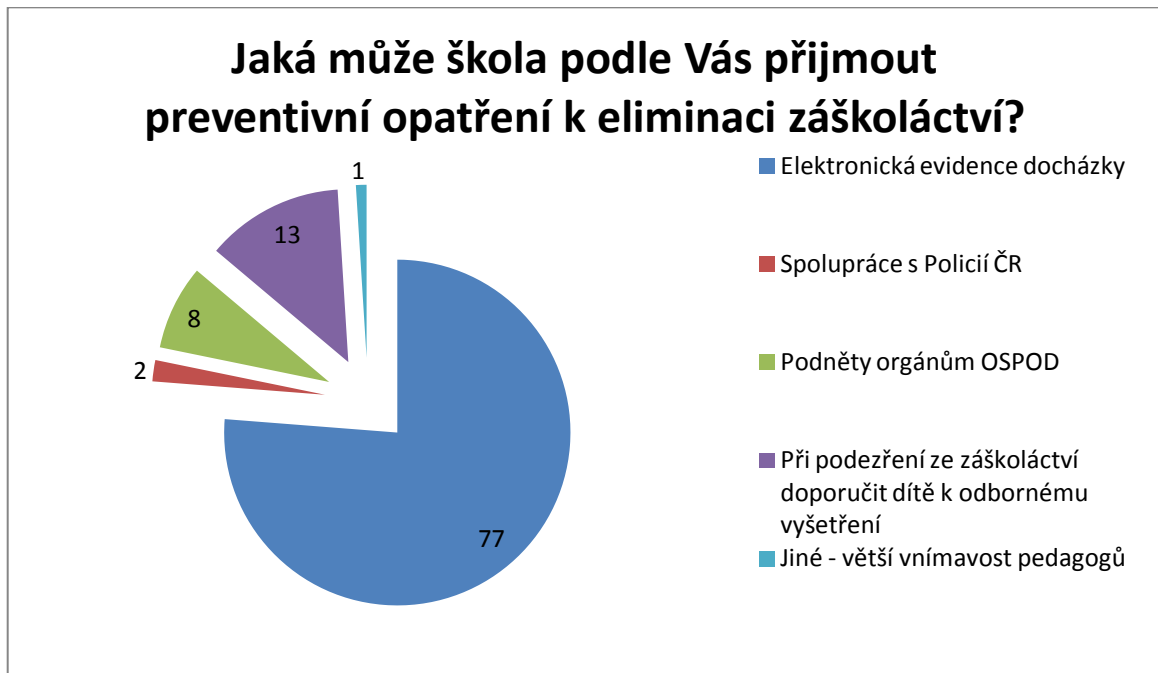
Vyhodnocení otázky č. 7

Vyhodnocení otázky č. 8

Vyhodnocení otázky č. 9

Vyhodnocení otázky č. 10

5.4 Shrnutí a vyhodnocení výsledků průzkumu

Ze sto dvaceti respondentů, kteří vyplnili a odevzdali dotazník k analýze dat, jich odpovědělo sto, že se ve své pedagogické praxi na střední škole setkali se záškoláctvím. Dvacet dotazovaných naopak odpovědělo, že se záškoláctvím žádnou zkušenost nemá. Z výsledků tedy vyplývá, že záškoláctví je v našem sekundárním institucionálním vzdělávání velice častým negativním jevem.

Odpovědi na otázky č. 2 až 10 se týkaly pouze těch pedagogů, kteří na otázku č. 1 odpověděli kladně, tedy ti, kteří mají ze své pedagogické praxe na střední škole pozitivní zkušenost se záškoláctvím. Druhá otázka dotazníku směřovala k zjištění, zda mají respondenti povědomí o tom, že by bylo záškoláctví na jejich konkrétní škole častým jevem. Šedesát dva z oslovených pedagogů na tuto otázku odpovědělo ano a devatenáct z nich zaškrtnulo odpověď ne. Dalších devatenáct oslovených učitelů nemá o tomto přehled. Z výsledků lze vyčíst, že středoškolští pedagogové na svých školách mají časté zkušenosti se záškoláctvím svých žáků.

Třetí otázka dotazníku směřovala ke zjištění faktu, zda dotazovaní pedagogové vnímají záškoláctví jako nebezpečný protispolečenský jev. V tomto případě osmdesát šest dotázaných respondentů ze sta odpovědělo, že záškoláctví takto vnímají a pouze čtrnácti učitelům tento jev tak nebezpečný nepřipadá. Výsledky potvrzují, že sami pedagogové si uvědomují společenskou nebezpečnost záškoláctví.

Oslovení pedagogové mají v nejvyšším počtu případů (až v 56 případech) zkušenost se šikanou, jako důvodem záškoláctví. V nemalé míře - dvacet náhodně vybraných učitelů se setkalo jako s nejčastějším důvodem záškoláctví s nedostatkem motivace k učení. Dále sedm oslovených uvedlo, že má zkušenosti s kriminalitou, jako důvodem neomluvených absencí. Následují příčiny záškoláctví jako je alkohol a strach žáků z nepřiměřené reakce rodičů na jejich případný neúspěch, ke každé z těchto dvou možností se přiklonili čtyři dotázaní. Další v pořadí jsou drogy, parta vrstevníků a kriminalita, ke každé nabízené odpovědi se přiklonili tři pedagogové. Výsledky této otázky poukazují na fakt, že šikana je na našich středních školách velice alarmujícím faktem, který vede velmi často k záškoláctví.

Na otázku, zda se respondenti domnívají, že jejich střední škola podniká dostatečná opatření k eliminaci záškoláctví, odpověděla převážná většina z nich kladně tedy ano (63 pedagogů). Jen ve dvaceti třech případech zněla odpověď ne a čtrnáct z dotázaných

nedovede tuto situaci posoudit. Výsledky poukazují na fakt, že v prevenci záškoláctví na středních školách jsou jisté rezervy a je potřeba učinit některá opatření, která povedou k vyšší eliminaci záškoláctví.

Nejvíce oslovených pedagogů, tedy 44 odpovědělo na otázku, v jaké oblasti prevence záškoláctví na svých školách spatřují rezervy, v nedostatečné motivaci žáků k učení. O trochu méně tedy čtyřicet z nich pak vidí rezervy v efektivnější komunikaci mezi rodinou a školou. Deset respondentů se domnívá, že rezervy jsou v samotné rodině žáků, kteří neomluveně absentují při výuce. Pouze čtyři dotázaní učitelé by uvítali vyšší nabídku školských poradenských služeb na svých školách a jen dva oslovení spatřují rezervy v nabídce preventivních programů. Z výsledků výzkumu je patrné, že by se škola společně s rodiči měla zaměřit na vyšší efektivitu motivace žáků ke studiu a školy by měly zefektivnit komunikaci s rodinou.

Převážná část (90 dotázaných) pedagogů považuje dobré školní klima třídy za elementární předpoklad eliminace záškoláctví. Pouze jeden ze sta oslovených v tomto nespatřuje klíčovou roli a devět respondentů nedovede situaci posoudit. Z průzkumu je zřetelné, že dobré školní klima má nezastupitelnou roli v edukačním procesu.

Odpovědi na otázku, zda se učitelé setkali s tím, že by rodiče omlouvali záškoláctví svých dětí, byly v nadpoloviční většině kladné. Alarmující je, že až šedesát sedm oslovených pedagogů má tuto negativní a nemorální zkušenost. Pouze ve třiceti třech případech byla odpověď negativní.

Na otázku, jaká může vaše škola přijmout preventivní opatření k eliminaci záškoláctví, většina (77 respondentů) odpověděla, že by přivítali elektronickou školní docházku. Třináct dotázaných pedagogů prevenci spatřuje v doporučení problémových žáků k odborným vyšetřením, dalších sedm oslovených v informování orgánů OSPOD, dva učitelé ve spolupráci s Policií ČR a jeden ve větší vnímavosti pedagogů. Je určitě podnětné zamyslet se nad aplikací moderních technologií jak do výuky, tak k administrativním úkonům ve školství.

Poslední otázka dotazníků směřovala k zjištění, zda mají učitelé zkušenost s tím, že by při záškoláctví hrálo významnou roli sociální prostředí, ze kterého dítě pochází. Šedesát devět pedagogů vidí v sociálním prostředí dítěte jednu u klíčových příčin záškoláctví studentů. Jako nepodstatný aspekt to spatřuje třicet jedna oslovených respondentů. Zde se potvrzuje,

že sociální prostředí, zejména to v nukleární rodině, má vliv na dítě v oblasti neomluvené absence na vyučování.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývala aspekty, které vedou k záškoláctví žáků vybraných středních škol v městě Brně, bez ohledu na to, o jakou školu se jedná. Výsledky průzkumu potvrdily, že záškoláctví není na sekundárních školách jevem ojedinělým a některá zjištění v této oblasti jsou alarmující. Je potřeba se zamyslet nad tím, zda všichni zúčastnění, tedy rodina i škola, dělají dostatek pro to, aby bylo záškoláctví v budoucích dobách jevem pouze ojedinělým, a bude veřejností vnímáno spíše jako anomálie než pravidelný stav.

Z cílů průzkumu vyvstávaly také jisté hypotézy, které byly v předchozích kapitolách vyčleny. První hypotéza, která přepokládá, že nejčastějšími příčinami záškoláctví žáků vybraných brněnských středních škol budou šikana od vrstevníků a strach ze školní neúspěšnosti, se naplnila. Učitelé středních škol, kteří byli osloveni, mají největší zkušenosti se šikanou a strachem ze školní neúspěšnosti, jako příčinou záškoláctví žáků a studentů sekundárního vzdělávání. Druhá hypotéza, tedy domněnka, že většina pedagogů středních škol bude vnímat záškoláctví jako nebezpečný protispolečenský jev, který může negativně ovlivnit budoucí život žáka, se také potvrdila, protože velká většina oslovených respondentů ze středních škol odpovědělo na tuto otázku ano v dotazníku. Třetí, závěrečná hypotéza vyslovovala předpoklad, že pozitivní školní klima třídy, kde se žák cítí příjemně a bezpečně, významným způsobem ovlivňuje fakt, zda žák bude řešit své problémy záškoláctvím, či nikoli. V tomto ohledu drtivá většina respondentů spatřuje v pozitivním školním klimatu významný aspekt, který má vliv na případné záškoláctví žáků a studentů.

Cílem průzkumu v praktické části této bakalářské práce, je co nejobektivněji posoudit nejčastější příčiny záškoláctví na mnou oslovených středních školách z pohledu učitelů a pedagogů těchto škol. Dále pak posoudit, zda učitelé a pedagogové v sekundárním vzdělávání vnímají záškoláctví jako protispolečenský jev, který může mít pro žákův budoucí život negativní důsledky. Dílčím cílem mé bakalářské práce je formou dotazníkové metody zjistit, jaké vnitřní faktory školy z pohledu pedagogického personálu nejvíce ovinují žáky v tom, aby nedocházeli na výuku a problémy řešili záškoláctvím.

Ze závěru průzkumu se nabízejí jistá konkrétní doporučení, týkající se co nejvyšší eliminace záškoláctví jako jevu, který významnou měrou ovlivňuje životy všech zúčastněných v systému institucionálního vzdělávání. Především fakt, že je záškoláctví vnímáno jako nebezpečný protispolečenský jev, dává velký prostor k zamyšlení. Je to zřejmě logické, protože záškolák může být drogově závislý, může páchat drobnou i

závažnou trestnou činností, nebo v období, kdy má být ve škole, navštěvuje různá herní zařízení, kde se věnuje počítačovým či hazardním hrám, což v závažnějším důsledku může přerůst až v gamblerství nebo navštěvuje pohostinství a restaurace, kde konzumuje alkohol. Tyto negativní projevy žáka mohou vést až k patologickým činům, které bezesporu ohrožují společnost, ať už v osobě jednotlivce nebo vyšší sociální skupiny.

K zamyšlení také vede fakt, že žáci a studenti středních škol nejsou dostatečně motivováni k tomu, aby měli zájem na tom, být školně úspěšní. Řada z nich si neuvědomuje, že je školní vzdělávání důležitým prostředkem komplexní socializace, a že v sociokulturním prostředí této země je škola elementárním prostředkem k tomu, dosáhnout určitého společenského postavení. Mnoho žáků středních škol si neuvědomuje, že učení, zejména to institucionální, je pro ně důležitým stupněm mezi dětstvím a dospělostí. Vzdělání otevírá žákům a studentům dveře k vyšším životním cílům.

Společenská poptávka po vzdělaných lidech každým rokem stoupá a případná šance, být součástí nějakého systému, který nabídne mladým absolventům životní šanci, by pro ně mělo být dostatečným motivačním prostředkem pro to, aby se vzdělávali s chutí a s vidinou jejich vlastní lepší budoucnosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 656 s. ISBN 80-717-8463-X
- [2] ELLIOT, Julian a Maurice PLACE. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002, 206 s. Psyché (Grada Publishing). ISBN 80-247-0182-0
- [3] GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Vyd. 2. rozš. české. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0
- [4] GEIST, Bohumil. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Vodnář, 2000, 425 s. ISBN 80-862-2607-7
- [5] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Vyd. 4., V P ortálu 1. Ilustrace Karel Nepraš. Praha: Portál, 2010, 797 s. ISBN 978-80-7367-686-5
- [6] HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 317 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3037-0
- [7] KOLÁŘ, Zdeněk. *Výkladový slovník z pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 192 s. ISBN 978-802-4737-102
- [8] KRAUS, Blahoslav, HRONCOVÁ Jolana a kol. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. ISBN 978-80-7435-080-1
- [9] KUCHARSKÁ, Anna. *Školní speciální pedagog*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, 223 s. ISBN 978-802-6204-978
- [10] KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Vyd. 1. Překlad Dagmar Tomková. Praha: Portál, 2005, 151 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-717-8945-3
- [11] LENCZ, Ladislav. *Etická výchova: metodický materiál*. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2005, 92 s. ISBN 80-713-0116-7
- [12] MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5
- [13] MATĚJČEK, Zdeněk. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Vyd. 2., aktualiz. a upr., v Portálu 1. Praha: Portál, 2011, 342 s. ISBN 978-802-6200-000

- [14] MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: [vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí]*. Praha: Galén, c1994. ISBN 80-858-2406-X
- [15] NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie. 2., rozšířené vyd., v Akademii vyd. 1.* Praha: Academia, 1997, 437 p. ISBN 80-200-0625-7
- [16] NAKONEČNÝ, Milan. *Úvod do psychologie. 1. vyd.* Praha: Academia, 2003, 507 s. ISBN 80-200-0993-0
- [17] NYTROVÁ, Olga a Marcela PIKÁLKOVÁ. *Etika a logika v komunikaci. Vyd. 1.* Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007, 340 s. ISBN 978-808-6723-457
- [18] ŘÍHOVÁ, Marie. *Učte se životem.* Benešov: Start, 1999, 101 s. ISBN 80-862-3105-4.
- [19] SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny. Vyd. 1.* Praha: Portál, 2001, 173 s. ISBN 80-860-2276-5
- [20] SOVÁK, Miloš. *Defektologický slovník. 3. uprav. vydání, Pod vedením Ludvíka Edelsbergera připravili : Tomáš Edelsberger ... [et al.].* Jinočany: Nakladatelství H, 2000, 418 s. ISBN 80-860-2276-5
- [21] TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka. Vyd. 1.* Praha: Portál, 2001, 198 s. ISBN 80-717-8503-2

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník

Vážený respondente, vážená respondentko,

jmenuji se Šárka Polanecká a zpracovávám bakalářskou práci na téma „Příčiny záškoláctví mládeže na středních školách“. Výstupem této práce bude zmapování problematiky záškoláctví na vybraných brněnských středních školách. Předem děkuji za Vámi věnovaný čas při vyplnění dotazníku.

Pokyny pro vyplnění dotazníku: Prosím zaškrtněte křížkem u každé otázky jednu z možností.

1. Setkali jste se někdy ve své praxi s fenoménem záškoláctví?

- Ano
- Ne

2. Je záškoláctví na Vaší škole častým jevem?

- Ano
- Ne
- Nevím

3. Vnímáte záškoláctví jako nebezpečný protispolečenský jev?

- Ano
- Ne
- Nedovedu posoudit

4. Uveďte prosím, s jakou příčinou záškoláctví jste se setkali nejčastěji.

- Šikana
- Alkohol
- Drogy
- Kriminalita
- Strach ze školy
- Parta vrstevníků
- Nedostatečná motivace k učení
- Jiná – uveďte prosím jaká.....

5. Domníváte se, že vaše škola podniká dostatečná opatření k eliminaci záškoláctví?

- Ano
- Ne
- Nedovedu posoudit

6. V jaké oblasti prevence záškoláctví vidíte na Vaší škole dosud rezervy?

- Nedostatečná motivace žáků k učení
- Lepší komunikace mezi rodinou a školou
- Větší počet preventivních programů
- Nabídka školských poradenských služeb přímo ve škole
- Jiné – uveďte prosím jaké.....

7. Domníváte se, že pro eliminaci záškoláctví je důležité dobré školní klima třídy?

- Ano
- Ne
- Neodvedu posoudit

8. Máte zkušenost s tím, že by rodiče záměrně žákům omlouvali nepřítomnost ve škole, aby zakryli záškoláctví?

- Ano
- Ne

9. Jaká může škola podle Vás přijmout preventivní opatření k eliminaci záškoláctví?

- Elektronická evidence docházky
- Spolupráce s Policií ČR
- Podněty orgánům OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí)
- Při podezření ze záškoláctví doporučit studenta k odbornému vyšetření (návštěva školního psychologa, PPP)
- Jiné – uveďte prosím jaké.....

10. Máte zkušenost s tím, že by při záškoláctví hrálo významnou roli sociální prostředí, ze kterého dítě pochází?

- Ano
- Ne